

Bir Zamanlar Osmanlı Sultanı I. Mahmud Ve Dönemi

Uğur Kurtaran

Atıf Yayınları, 2014, Ankara, 281 sayfa, ISBN: 6054733330

Sadık Müfit BİLGE*

Hükümdarların özel hayatları ve belli hükümdarların dönemleri Avrupa tarihçiliğinde daima ilgi çekmiş ve bu alanlarda önemli çalışma ve yayınlar ortaya konmuştur. Buna karşılık Osmanlı tarihçiliğinde hükümdarların özel hayatları konusunda fazla çalışılmadığı gibi belli bir padişaha ait kitapların sayısı, genel tarihe ilişkin kitaplara göre çok azdır.

Osmanlı padişahlarının hayatları ve dönemleri hakkında yazılmış, ilmî değeri olan ve akademik bir çalışmada atıf yapılabilecek telif kitapların sayısı çok fazla değildir. Bunların başında; Selâhattin Tansel'in II. Mehmed, II. Bayezid ve I. Selim hakkındaki eserleri³⁴, Feridun M. Emecen'in büyük bir emek mahsulü olan I. Selim hakkındaki mükemmel eseri³⁵ ve bir başka emek mahsulü mükemmel

* Dr. İktisatçı, araştırmacı smbilge@gmail.com

³⁴ Selâhattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti**, Ankara 1953; **Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı**, İstanbul 1966; **Yavuz Sultan Selim**, Ankara 1969.

³⁵ Feridun M. Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, (Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı), İstanbul 2016.

çalışma olan Fikret Sarıcaoğlu'nun I. Abdülhamid hakkındaki³⁶ kitapları gelmektedir. Belli bir padişahı ve dönemini ele alan çalışmalar arasında Abdülkadir Özcan'ın IV. Murad hakkındaki³⁷, Adil Şen'in III. Selim hakkındaki³⁸ kitapları ile Ahmet Uğur'un I. Selim hakkındaki³⁹ 'hamaset' ve 'hayranlık' dolu ve Vahid Çabuk'un popüler tarih olarak da kabul edebilecek IV. Murad hakkındaki⁴⁰ kitapları da sayılabilir. Son Osmanlı padişahı IV. Mehmed Vahideddin'i bütün yönleri ile anlatan çok güzel bir çalışma olan Murat Bardakçı'nın⁴¹ eseri de bu kitaplara eklenebilir.

Belli bir padişahın hayatını ve dönemini ele alan son yayın, Uğur Kurtaran tarafından "Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)" adıyla hazırlanan doktora tezinin genişletilmesi ve geliştirilmesi ile hazırlanan giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşan *Bir Zamanlar Osmanlı. Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Atıf Yayınları, Ankara 2014 isimli kitaptır.

Kendi ifadesi ile "Ortaya çıkması şüphesiz çok uzun bir zaman ve emek gerektiren" Uğur Kurtaran'ın kitabını bazı hususlarda değerlendirmek ve tenkide tabî tutmak gerekmektedir.

1. Bu hususların ilki kitapta kaynak göstermeden yapılan alıntılar, başka bir ifade ile intihallerdir.

A. Uğur Kurtaran, *Bir Zamanlar Osmanlı. Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)* isimli kitabında (bundan sonra U.K. şeklinde kısaltılacak) Fikret Sarıcaoğlu'nun *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001 isimli kitabından (bundan sonra F.S. şeklinde kısaltılacak) kaynak göstermeksizin birçok cümleyi aynen alarak kendi kitabının Birinci ve İkinci bölümlerinde kullanmıştır. Aşağıda bununla ilgili örnekleri dikkatlere sunuyorum. İlk paragraf sayfa numarası belirtilerek F. S.'nin kitabından, ikinci paragraf ise yine sayfa numarası belirtilmek suretiyle U. K.'nin kitabından seçilmiş ve alıntılarının altı çizilmiştir.

- Doğumu münasebetiyle diğer hanedan üyeleri gibi özel kutlamalar yapıldı (F.S. 1)

Doğumu münasebetiyle diğer hanedan üyelerinde de olduğu gibi özel kutlamalar yapıldı (U.K. 9)

- Onun şimşirlik dairesinde geçen günlerine dair birinci dereceli kaynaklarda pek az bilgi bulunmaktadır (F.S. 2)

Şehzadenin şimşirlik dairesinde geçen günlerine dair, birinci dereceli kaynaklarda pek fazla bilgi yoktur (U.K. 11)

- Onun bu yıllarda Kur'ân üzerinde düşünmek ve istinsah etmek, mükemmel biçimde ok ve yay yapmakla meşgul olduğuna dair rivayetlerden (F.S. 3)

³⁶ Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001.

³⁷ Abdülkadir Özcan, *IV. Murad Şarkın Sultanı*, İstanbul 2016.

³⁸ Adil Şen, *Osmanlı'da Dönüm Noktası (III. Selim ve İslahatları)*, İstanbul 2003.

³⁹ Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim*, Kayseri 1992.

⁴⁰ Vahid Çabuk, *Yasakların Sultanı IV. Murad*, İstanbul 2005.

⁴¹ Murat Bardakçı, *Şahbaba. Osmanlı'nın Son Hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in Hayatı, Hatırları ve Özel Mektupları*, İstanbul 1999.

Onun bu yıllarda Kuran üzerinde düşünmek ve istinsah etmek, ok ve yay yapmakla meşgul olmak gibi işlerle uğraştığı tahmin edilmektedir (U.K. 11)

- Her dönemde çeşitli binaların ilavesiyle zenginleşen bir yapılar topluluğu olan Topkapı Sarayı'nda (F.S. 37)

Her dönemde çeşitli binaların ilavesiyle zenginleşen Topkapı Sarayı'nda (U.K. 33)

- Hünkar Sofası, Abdülhamid'in de oturma, çalışma, bazı kabuller ve eğlence gibi günlük hayatının /mesaisinin geçtiği başlıca mekânı idi (F.S. 37)

Hünkar Sofası, Sultan I. Mahmud'un da oturma ve çalışma yeri olup, gerektiğinde bir takım resmi kabuller ve değişik eğlencelerle, günlük hayatının geçtiği başlıca mekândır (U.K. 37)

- Sofa olarak belirtilen buranın adı ise artık Mâbeyn'di. Gerçekten Abdülhamid bir çalışma mekânına dönüştürdüğü Mâbeyn'i çok sık şekilde kullanmakta idi (F.S. 37-38)

Sofa olarak bilinen bu bölümün adı bu tarihlerde Mâbeyn olup padişahın çok sık kullandığı ve tam olarak bir çalışma mekânına dönüştürdüğü yerdir (U.K. 33)

- Mâbeyn'de geçirilen zamanlar için en çok belirtilen tarif "istirâhat"dir (F.S. 38)

Bu bölümde geçirdiği zamanlar için en çok belirtilen ifade "istirâhat"dir (U.K. 33)

- Mâbeyn'in dışında günlük hayatın sürdürüldüğü mekânlara arasında, sarayın içinde olup bazen binişle gidilen köşk ve kasırlar, seyredilen değişik oyunlar, dinlenen mûsikîler, izlenen tüfek atışları söz konusu kaynaklara yansımaktadır (F.S. 39)

Padişahın günlük hayatını geçirdiği mekânlar arasında Mâbeyn dairesi dışında yerler de vardır. Bunlar padişahın istediği zaman gittiği ve zaman geçirdiği sarayın bahçesindeki köşk ve kasırlardır. Buralarda değişik oyunlar seyreden padişah, musikî dinler ya da tüfenk atışlarını izlerdi (U.K. 33)

- Yazlık saraya göçün ardından Topkapı'da tâmirler başlamaktaydı (F.S. 40)

Padişahın yazlık saraylara göçünün ardından Topkapı Sarayı'nda gereken bölümlerde tamir işleri başlardı (U.K. 34)

- Biniş yerleri hakkında özellikle rûznâmelerde geniş bilgiler yer alır. Gezilerin mekânları olarak, sarayın içi kadar çevresindeki yeşil alanlar, Ağabahçesi, Hasan Paşa Köşkü, Taksim, Gülhane.. (F.S. 42)

Biniş yerleri hakkında dönemin rûznâmelerinde oldukça geniş bilgiler yer almaktadır. Buna göre gezilerin başlıca mekânları, saray içinin yanı sıra İstanbul çevresindeki yeşil alanlar, İncili Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Ağabahçesi, Gülhane... (U.K. 36)

- Bu biniş yerlerinde pehlivanların güreşleri, ok, top, tüfek, gülle, humbara atışları, cirid, tomak, kütük gibi çeşitli oyunlar, yemekler ve fasıllar ile çoğu kez nekkare eşliğinde ve kahve içilerek izlenmekte idi (F.S. 43)

Padişahın gittiği bu biniş yerlerinde cirit başta olmak üzere pehlivan güreşleri, ok, top, tüfek, gülle ve humbara atışları, tomak ve kütük gibi çeşitli oyunlar oynanır, yemekler yenir ve fasıllar gerçekleştirilirdi (U.K. 37)

- **b) Eğlenceler**

Bu başlıkta diğer padişahlar gibi mûsikî dinlenmesi, sportif faaliyetlerin ve türlü oyunların seyri başlıca araçlar olarak görünür (F.S. 44)

b) Eğlenceleri

Bu bölümde Sultan I. Mahmud'un diğer padişahlar gibi günlük harem yaşantısı içerisinde yer alan eğlenceleri, musikî dinlenmesi ve sportif faaliyetleri ile değişik oyunların seyri gibi konular üzerinde durulacaktır (U.K.0. 37)

- Genelde Mâbeyn'de veya binişle gidilen yerlerde, öğle ile ikindi namazı arasındaki saatler ile "yatsı vakti"nden sonra icrâ edilen "fasl-ı çavuşan", "sâz ü söz", "sâz-ı âhengî"ler daha çok "bir iki fasıl" olarak gerçekleşmekteydi (F.S. 44)

Genelde Mâbeyn'de ve binişle gidilen yerlerde, öğle ile ikindi namazı arasındaki saatler ile "yatsı vakti"nden sonra icrâ edilen "fasl-ı çavuşan", "sâz ü söz", "sâz-ı âhengî"ler daha çok "bir iki fasıl" olarak gerçekleşmekteydi (U.K. 38)

- Padişahın seyri için tertiplenen huzur güreşleri, binişlerde, bayramlarda, değişik şenliklerde ilk gösterilen oyunlar arasında yer almaktadır (F.S. 46)

Padişah için düzenlenen huzur güreşleri de binişlerde, bayramlarda ve değişik şenliklerde padişahın seyri için düzenlenen başlıca oyunlardır (U.K. 38)

- Sergilenen değişik isimlerdeki oyunlar arasından kütük darbı, cirid, kılıç çalma, mızrak, tomak ve kol oyunları belirtilebilir. Canbazların gösterileri de padişahın eğlence araçlarına dâhildi (F.S. 46)

Sergilenen değişik oyunlar arasında kütük darbı, kılıç çalma, mızrak, tomak ve kol oyunları ile canbazların padişahın huzurunda yaptığı gösteriler de eklenebilir (U.K. 38)

- Birlikte tebdile çıktığı kimseler arasında başta silahdâr ağa olmak üzere, bazı mâbeyn ağalarının, çavuşların adı geçmekte ancak daha açık bilgiler elde edilememektedir (F.S. 48)

Padişahın birlikte tebdile çıktığı kimseler arasında silahdâr ağa, mâbeyn ağaları ve zaman zaman değişik çavuşların adı geçiyor ise de kaynaklarda bunlarla ilgili fazla bilgi elde edilememektedir (U.K. 41)

- Osmanlı Devleti'nin tarihi boyunca, saltanatın halkla kaynaşmasının en önemli dayanaklarından biri olarak kabul edilen Cuma selâmlıkları Abdülhamid'in özenle sürdürdüğü başlıca halka açık merasim idi (F.S. 55)

Osmanlı tarihi boyunca, saltanatın halkla kaynaşıp bütünleşmesinin en önemli yollarından olan Cuma selâmlıkları Sultan I. Mahmud'un da devam ettirdiği halka açık merasimlerden biri olmuştur (U.K. 41)

- Yakındoğu devlet geleneği olarak bilinen ve tekrarlanan düşünce kalıplarını diğer padişahlar gibi Abdülhamid'de de bulmak mümkündür. Özellikle tebaa ve mülkle ilgili sözlerinde bunun yansıması daha açık olarak görülebilir (F.S. 62)

Yakındoğu devlet geleneği olarak bilinen düşünce kalıplarını diğer padişahlarda olduğu gibi Sultan I. Mahmud'da da bulabiliriz. Özellikle padişahın pek çok yerde kullandığı tebaa ve mülkle ilgili sözlerinde bunun yansımaları açık biçimde görülebilir (U.K. 44)

(NOT: Uğur Kurtaran bu cümleyi Fikret Sarıcaoğlu'ndan neredeyse aynen almasına rağmen 312 nolu dipnotla Osmanlı tarihi ile ilgili ilmi bir kıymeti olmayan ve bir doktora tezinin kaynakçasına girmemesi gereken bir kitaba atıf yapmıştır.)

- Abdülhamid'in padişahlık anlayışının en belirgin bir yönü de geleneğe dolayısı ile "kadîme" son derece saygılı ve bağlı oluşudur (F.S. 62)

Sultan I. Mahmud'un padişahlık anlayışının en belirgin özelliklerinden birisi de geleneğe dolayısıyla "kânun-ı kadîme" son derece saygılı ve bağlı oluşudur (U.K. 44)

- Daha önce belirtildiği üzere, şehzadelik döneminde Kur'an'la vakit geçirdiğine dair haberler, cülustan sonraki ilk tavırları arasından, teâmül olan Hz. Ömer'in kılıcı yerine Hz. Peygamber'in kılıcını kuşanmayı tercih etmesi, ... Hırka-i Saadet dairesi ve Eyüb Sultan'ın sıkça bulunduğu mekânlar olması (F.S. 72)

Daha önce belirtildiği üzere, şehzadelik döneminde Kur'an'la vakit geçirmesi, cülusundan sonra adet olduğu üzere Hz. Ömer'in ya da Hz. Osman'ın kılıcı yerine Hz. Peygamber'in kılıcını kuşanmayı tercih etmesi, ... Hırka-i Saadet dairesi ve Eyüb Sultan'ın oldukça sık gittiği yerler olması (U.K. 47)

- Padişah birçok hatt-ı humâyûnunda inançlarını dile getirmekteydi (F.S. 73)

Sultan I. Mahmud inançlarını kaleminden çıkan pek çok hatt-ı hümâyûnunda açıkça dile getirmektedir (U.K. 47)

- Eyâlet ve valiliklerden gelen "tahrîrat" .. elçiliklerden ve benzeri yerlerden gelen evrakların tercümeleri.. bazı fetvâ suretleri.. gibi belgeler padişah tarafından görülmekteydi (F.S. 96)

Eyâlet ve valiliklerden gelen "tahrîrat" .. elçiliklerden ve benzeri yerlerden gelen evrakların tercümeleri ile bazı fetvâ suretleri gibi belgeler de padişah tarafından görülmekteydi (U.K. 53)

- Sunulan defterler arasında, seraskerlik, valilik ve benzeri görevler için seçilecek vezirlerin.. isimleri (F.S. 96)

Padişaha sunulan defterler arasında, seraskerlik, valilik ve benzeri görevler için seçilecek vezirlerin isimleri (U.K. 53)

- XVIII. yüzyıl Osmanlı padişahları dikkate alındığında Abdülhamid'in resmî veya gayri resmî şekillerde devlet adamlarıyla görüşmelere ağırlık veren anlayış ve davranış sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların tarihi, yeri, süresi, katılımcıları ve bazen gündemiyle ilgili bilgiler kitabı

malzemenen çıkarılabilmekte, sayı bakımından az olsa da gerçek gündeme ait satırların bazen yer aldığı daha değişik ayrıntılar hatt-ı humâyûnlardan izlenebilmektedir (F.S. 108)

Sultan I. Mahmud XVIII. yüzyıl Osmanlı padişahları arasında resmî veya gayıresmî şekillerde devlet adamlarıyla görüşmelere ağırlık veren bir padişah işleri bizzat takip ve kontrol eden bir yönetim anlayışına sahipti. Padişahın 24 senelik saltanatı boyunca yaptığı bu görüşmelerin tarihi, yeri, süresi, katılımcıları ve bazen görüşülen konular ile ilgili bilgiler ruznameleden tespit edilebilmektedir. Yine dönemim şartlarına göre bu görüşmelerin konuları ile değişik ayrıntıları da döneme ait hatt-ı humâyûnlardan takip edilebilmektedir (U.K. 58)

- “Mutâd-ı kadîm” üzere icrâ edilmekte olan çok çeşitli kabullerin içinde arzlar bu temaların başında yer alır (F.S. 108)

“Mutâd-ı kadîm” üzere icrâ edilen çok çeşitli kabullerin içinde en çok arzlara muhatap olduğu görülmektedir (U.K. 59)

- Resmi rikâb günleri ise tatil olan Pazartesi ve Perşembe idi. Genellikle bu günlerde yapılan olağan rikâblar az da olsa haftanın diğer günlerinde de yapılabilmekteydi. Mevsime ve şartlara göre değişmekte olan rikâb mekânları arasında en çok görülenleri Arz Odası ile Hâsoda, Topkapı Sarayı'na dâhil olan Ağabahçesi Kasrı, Beşiktaş Sâhilsarayındaki Çinili Kasrı ile Dolmabahçe, Karaağaç ve Kozbekçiler kasırlarıdır (F.S. 109)

Bu dönemde resmi rikâb günleri tatil günleri olan Pazartesi ve Perşembe günleri olmakla birlikte az da olsa bu olağan rikâblar dışında haftanın diğer günlerinde de yapılmaktadır. Mevsime ve şartlara göre değişiklik gösteren rikâb mekânları arasında en çok Arz Odası ve Hâsoda, Topkapı Sarayı'na bağlı Ağabahçesi Kasrı... Kozbekçiler kasrı .. bulunmaktadır (U.K. 59)

- Abdülhamid'in daha çok tercihini bu yüzyıl padişahlarının uygulamalarına benzer şekilde gerçekleştirdiği gayıresmî rikâblar oluşturmaktadır. Onun farkı bu görüşmeler için ayırdığı vakitlerin sıklığı ve bunlara verdiği önemde idi. Hatt-ı humâyûnlarla devlet işlerinin takibi kadar bu şekildeki ikili temaların ağırlığı onun idarecilik özellikleri arasındadır (F.S. 112)

Sultan I. Mahmud'un mutad kabuller ve görüşmeler dışında bu yüzyıl padişahlarının uygulamalarına benzer bir şekilde gerçekleştirdiği gayrı resmi rikâblarla padişahın önemle üzerinde durduğu ve çok sık gerçekleştirdiği görüşmelerdir. Padişahın daha önce üzerinde durduğumuz hatt-ı humâyûnlarla devlet işlerinin takibi kadar bu şekildeki ikili temalara ağırlık vererek ülke içindeki her gelişmeden bizzat haberdar olma anlayışı onun idarecilik özellikleri arasında yer almaktadır (U.K. 59-60)

- Daha çok beyaz üzerine hatt-ı humâyûnlarla Abdülhamid'den gelen olağanüstü görüşme teklifleri... gizlice olmasını da yine padişah istedi. Bunun sonucu olarak da görüşmeler tebdil-i kıyafetlerle yapıldı. Padişah görüşmeye sadrıâzam ve kaymakam paşayı rikâba davet ederken özellikle zaman bakımından kesin ifadelerde bulunmamaktadır. Genellikle muhatabının işlerinin

olmadığı bir zamanda gelmesini istiyor, teklifin sadriâzam ve kaymakam paşa tarafından yapıldığı durumlarda da bunun için günün değişik saatlerinin uygun olduğunu belirtiyordu (F.S. 112-113)

Genellikle padişahın kaleme aldığı *beyaz üzerine hatt-ı humâyûnlarla gelen görüşme teklifi gizli* bir biçimde ve *tebdil-i kıyafetle yapılmaktaydı*. Padişah görüşme için *sadrazam ve kaymakam paşayı rikâba davet ederken, görüşmenin zamanı ile ilgili kesin bir ifade kullanmayarak, genellikle karşı tarafın müsait olduğu bir zamanlarda görüşmeler gerçekleştiriliyordu*. Yine *sadrazam ve kaymakam paşa tarafından yapılan tekliflerde ise günün değişik saatlerinin uygun olduğu belirtiyordu* (U.K. 60)

- Şeyhülislâm, kapdan paşa ve reisülküttâbın gizlice yapılan bu tür rikâblara katılımları da sadriâzam-kaymakam paşa gibi tebdilen olmaktadır. ... Ayrıca Abdülhamid'in kıyafet değiştirmiş olarak devlet ricâliyle buluşması söz konusudur (F.S. 113)

Şeyhülislâm, kapdan paşa ve reisül-küttâbın gizlice yapılan bu tür rikâblara katılımları da sadrazam ve kaymakam paşa gibi tebdil-i kıyafetle gerçekleşirken, padişahın da tebdil-i kıyafetle devlet ricâliyle görüştüğü örneklerde mevcuttur (U.K. 60)

- Devlet görevlerinde bulunan değişik mevkilerdeki vazifelilere dâir padişahın düşünceleri ile tayin ve görevden almalarında sergilediği tutum onun idarecilik yönüyle bağlantılıdır. Sadriâzam veya kaymakam paşa, şeyhülislâm ile kapdan paşadan meydana gelen üst dereceli devlet adamlarıyla vezirler, hademe-i bâb-ı asafî adıyla bilinen belirli sayıdaki bürokratlar, eminler, ağalar, ocak ağaları ve diğerlerinden oluşan daha alt dereceli görevliler, genel mevcudu ve bir bakıma onun doğrudan ilgilendiği vazifelilerin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir (F.S. 116)

Sultan I. Mahmud'un devletin değişik kademelerinde bulunan vazifeliler hakkındaki düşünceleri ile bu vazifelileri tayin ve görevden alma durumlarında sergilediği tutum onun idarecilik yönünü göstermektedir... Döneminde padişahların doğrudan ilgilendiği vazifeliler arasında sadrazam, kaymakam paşa, şeyhülislâm ve kapdan paşadan oluşan üst dereceli devlet adamlarıyla vezirler.. hademe-i bâb-ı asafî adıyla bilinen bürokratlar, eminler, ocak ağaları ve diğer alt dereceli görevliler bulunmaktadır (U.K. 60-61)

- Sultanın en üst düzeyde başarılı olacağı beklentisiyle dönem boyunca sadriâzam arayışında olduğu ve tercihini bu yönde kullandığı (F.S. 117)

Sultan I. Mahmud'un bu tutumu devlet işlerinde en üst derecede başarılı olması dileğiyle dönem boyunca sadrazam arayışı içerisinde olduğunun göstergesidir. (U.K. 62)

- Sultan yeni tayin ettiği sadriâzamlara mütad olarak üçüncü gün gönderilen tevcih hatt-ı hümâyûnlarında, selefının ne sebeple görevden alındığını kaleme alıyor ve kendisinin öncelikle üzerinde eğilmesini istediği konuları belirtiyordu. (F.S. 119-120)

Padişah yeni tayin ettiği sadrazamlara mûtaad olarak üçüncü gün gönderilen tevcih hatt-ı hümâyûnlarında, selefinin ne sebeple görevden alındığını kaleme alırken, kendisinin öncelikle dikkat etmesi gereken konuları belirtmiştir. (U.K. 62)

-Padişah görevden ve İstanbul'dan uzaklaştırılan eski sadrîâzamları bazı sorularla tâkip etmekteydi. (F.S. 120)

Padişah, görevden ve İstanbul'dan uzaklaştırılan eski sadrazamı da bir şekilde tâkip ettirmiştir. (U.K. 63)

-Padişahın sadrîâzamlara tanıdığı istiklalın bir sonucu şeyhülislâm tâyininde de gözlemlenir. Abdülhamid onların istekleri doğrultusunda ve kısaca uyum sağlayacak kimseyi seçmekte idi. (F.S. 121)

Sultan I. Mahmud'un sadrâzamlara ve kaymakam paşalara tanıdığı istiklale benzer bir durum şeyhülislâm tâyininde de mevcut olup, padişah onların istekleri doğrultusunda ve sisteme uyum sağlayacak kimseleri göreve getirmiştir (U.K. 74)

-Vezir tâyinlerinde padişah yine ısrarcı değildir. Tevcihât listeleri ve başka vesilelerle vüzerâ hakkındaki bazen ayrıntılı bilgilere sahip olduğu gözlemlenir. Vezâret verilmesi ve tevcihlerde hangi şartları taşıyan paşalara aradığına dâir bir genelleme yapılamaz. (F.S. 130)

Döneminde yapılan atamalardan tevcihât listeleri ve başka vesilelerle vezirler hakkında bazı ayrıntılı bilgilere sahip olan padişah, vezir tâyinlerinde ısrarcı olmamakla birlikte.. tevcihlerde hangi şartları taşıyan paşalara aradığına dâir bir genelleme yapmak mümkün değildir (U.K. 81)

- Abdülhamid, günü birlik ihtiyaçlarla yaşayan halk için bunun önemini biliyor (F.S. 242) Tebdil gezilerinde fırınlardan ekmek alıyor, bunun rengi, karışımı, gramaj yönlerinden yaptığı kontrollerini ve daha başka maddelerle ilgili tesbitlerini hatt-ı hümâyûnlarla Bâb-ı Âsafî'ye yazıyordu (F.S. 243)

Sultan I. Mahmud'da günübirlik ihtiyaçlarla yaşayan halk için bunun önemini biliyor .. (U.K. 116) Tebdil gezilerinde fırınlardan ekmek alarak, rengi, karışımı, gramaj yönlerinden yaptığı kontrolleri ile başka maddelerle ilgili tesbitlerini hatt-ı hümâyûnlarla Bâb-ı Âsafî'ye bildiriyordu (U.K. 116)

- Abdülhamid'in cülûsundan sonra.. yangın yerinde bulunmak ve buna özel ilgi gösterme alışkanlığı dönem boyunca devam etmişti... Padişah gelen yangın haberi akabinde genellikle deniz yolunu kullanarak yangın yerine ulaşıyor, ateşin yayılabileceği bir binaya yerleşerek söndürme faaliyeti ile uğraşanların onun bulunduğu yere yangının sıçramaması için olağanüstü gayret göstermelerini temine çalışıyordu. Böylece Abdülhamid bir, iki bazen sekiz konak değiştirmekteydi. Yangının söndürülmesine kadar buradan ayrılmadığı öğrenilen padişah... Yangını yakın bir yerden izlediğinde müslim/gayrimüslim hânelerine giriyor ve vakit namazlarını burada kılıyordu. Onun yangın yeri yakınındaki evlerde sabahladığına dâir birden fazla kayıt vardır. Abdülhamid yangın sona erdiğinde mutad üzere bahşîşler vermekte ve bazen ertesi gün tekrar yangın mahalline gitmekteydi. Padişah yangın bölgesinde genellikle tebdil-i kıyafetle bulunmaktadır (F.S. 237)

Sultan I. Mahmud'un cülûsundan itibaren yangın çıkan mahallerde bulunmak ve buna özel ilgi gösterme alışkanlığı dönem boyunca devam etmiştir... gelen yangın haberinin hemen sonrasında genellikle

deniz yolunu kullanarak yangın yerine ulaşan padişah ateşin yayılabileceği bir binaya yerleşerek söndürme faaliyeti ile uğraşanların onun bulunduğu yere yangının sıçramaması için olağanüstü gayret göstermelerini sağlamaya çalışmıştır. Bunun için padişahın yangın esnasında bir, iki bazen sekiz konak değiştirdiği olmuştur. Yangının söndürülmesine kadar buradan ayrılmayan padişah, yangını yakın bir yerden izlediğinde müslim/gayrimüslim hânelerine girerek vakit namazlarını buralarda kılıyordu. Yine padişahın yangın yeri yakınlarındaki evlerde sabahladığına dâir kayıtlarda mevcuttur. Yangın bölgesinde genellikle tebdil-i kıyafetle bulunan Sultan I. Mahmud yangın sona erdiğinde mutad üzere bahşişler vermekte ve bazen ertesi gün tekrar yangın bölgesine gitmekteydi. (U.K. 127)

- Yangınların sıkça çıkması yanında tahribât bakımından oldukça yüksek mal kaybına yol açtığı görülmektedir. (F.S. 238)

Yangınlarda sıklığının yanı sıra tahribât bakımından da oldukça yüksek mal kaybına yol açtığı görülmektedir. (U.K. 128)

- Yangınların başlıca sebebinin kundak vakaları (sabotajlar) oluşturmaktadır. (F.S. 240)

Bunların başlıca sebebinin ise kundak vakaları (sabotajlar) oluşturmaktadır. (U.K. 128)

- Zahirenin İstanbul'a nakliyle, istedikleri meblağı alamadıkları için yüklerini boşaltmayan gemilerle, Tersâne ambarından yapılacak takviyeyle ilgili uyarılarını sürdüren Abdülhamid, zahire gemilerinin bir haftadan fazla eğlenmemesini ve bu konuda tüccara baskı yapılmamasını istiyordu. (F.S. 244)

Zahirenin İstanbul'a nakliyle, istedikleri meblağı alamadıkları için yüklerini boşaltmayan gemiler ve tersâne ambarından yapılacak takviyeyle ilgili uyarılarını dönemi boyunca sürdüren I. Mahmud, zahire gemilerinin bir haftadan fazla eğlenmemesini ve bu konuda tüccara baskı yapılmamasını istiyordu. (U.K. 118)

Yukarıda verilen örnekler, dikkatli okuyucuya adeta Sultan I. Abdülhamid döneminden (1774-1789) Sultan I. Mahmud (1730-1754) dönemine 'geriye doğru bir zamanda yolculuk' yaşandığı hissini vermektedir!

B. Uğur Kurtaran'ın kitabında yer alan "Sultan I. Mahmud Dönemi Osmanlı-İsveç İlişkileri" başlıklı bölümün (s. 224-227) ve özellikle "a. Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması" başlıklı alt bölümün (s. 225-226), kaynaklarıyla birlikte atıf da yapılan Mustafa Güler'in "1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşması" (*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IX/Sayı 2, 101-119) başlıklı makalesinden, özellikle 108-113'ten iktibas edildiği görülmektedir. .

2. Kitapta yer alan konulara ve ele alınmayan konulara dair düşünceler.

Kitabın İkinci Bölümü'nde 'İç Politika' başlıklı bölümde Sultan I. Mahmud devrinde İstanbul'da yaşanan, en önemli iç gelişme olan ve batılı Osmanlı tarihçileri tarafından da üzerinde çalışılan İstanbul'daki 1740 ayaklanması 1-2 cümle ile anlatılmıştır.⁴² Padişâh'ın sadrazamları ve diğer devlet adamları ile olan münasebet ve temasları hiç ele alınmamıştır. Kitabın Üçüncü Bölümü'nde 'Dış Politika' başlığı altında Sultan I. Mahmud dönemine kadar Osmanlı-İran (s. 143-148), Rusya (s. 177-183), Avusturya (s. 184-191), Fransa ilişkileri (s. 216-219) bahislerine münhasıran I. Mahmud ve dönemine tahsis edilmiş bir kitapta yer verilmeyebilirdi. Buna karşılık kitapta Sultan I. Mahmud dönemi Osmanlı-İngiliz ve Osmanlı-Venedik ilişkilerine hiç yer almamaktadır. İyi bir bestekâr ve musikî hâmisi olan ve döneminde musikin büyük bir gelişme gösterdiği Sultan I. Mahmud'un bu özelliğine ancak bir cümlede (s. 50) yer verilmiştir.

3. Avrupa Tarihi ve Avrupa dillerindeki isimlerle ilgili bazı sorunlar.

Osmanlı Tarihi 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar bütün Avrupa devletlerinin tarihi ile ilişkilidir. Dolayısıyla Osmanlı tarihi konusunda çalışanların da Avrupa tarihine ansiklopedik de olsa aşına olması gerekir. Osmanlı-Habsburg antlaşmaları ile ilgili bir kitabı da bulunan Uğur Kurtaran'ın tarihte "Avusturya-Roma İmparatorluğu" isimli bir devletin olmadığını bilmesi ve kitabında birkaç defa bu ismi kullanmaması (s. 215) gerekirdi. Osmanlı-Hollanda ilişkileri yazarın yazdığı ya da sandığı gibi 1396'da Hollanda'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açması (s. 228), ile başlamamıştır. Bugün Hollanda olarak bilinen devlet ancak 16. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Öte yandan kişi ve yer adlarında bir özensizlik söz konusudur. Çok sayıda itinasızlığa bazı örnekler vermek gerekirse, Franz Stefan Toskana ve Larthingen arşidükü değil (s. 221), Toskana ve Lothringen arşidüküdür. Sicilyateyn Kralı Don Karlof değil (s. 227), IV. Carlo'dur (İspanya Kralı olarak III. Carlos). Avrupa dillerindeki yer ve kişi adları da itinasız yazılmıştır. En bilinen müracaat kitaplarına bakılmak sureti ile İstanbul'daki Fransız elçileri Morki de Vilnöv (s. 219) Marquis de Villeneuve, Cascallae (s. 221) Comte de Castellane, Avusturyalı General Nayberg (s. 219) Neipperg, Rusya elçisi Cagnavi (Kaynini) (s. 219) Rus murahhası ya da temsilcisi Cagnoni olarak doğru yazılabilirdi.

4. Kaynaklar ve dipnotlarla ilgili bazı değerlendirmeler.

Uğur Kurtaran, "Kaynaklar" (s. 235-258) kısmında görüldüğü üzere tezinde/ kitabında çok sayıda arşiv belgesi, kitap ve makale kullanmış ve bu bakımdan önemli bir gayret içinde olmuştur.

Ancak, kitabının ihtiva ettiği konularda Uğur Kurtaran'ın görmediği ve istifade etmediği bazı kitaplar mevcuttur.

⁴² Robert W. Olson, "Jews, Janissaries, Esnaf and the Revolt of 1740 in Istanbul: Social Upheaval and Political Realignment in the Ottoman Empire", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 20, No. 2 (May, 1977), 185-207

Sultan I. Mahmud'un da ele alındığı Necdet Sakaoğlu'nun, *Bu Mülkün Sultanları, 36 Osmanlı Padişahı*, İstanbul 2002 isimli kitabı hükümdarın özel hayatı konusunda yararlı olabilir.

I. Mahmud döneminde Osmanlı-Hollanda ilişkileri için; G.R. Bosscha Erdbrink'in *Ottoman-Dutch Relations During The Embassy of Cornelis Calkoen at The Sublime Porte, 1726 - 1744*, Ankara 1975 isimli kitabı çok önemlidir. Aynı konuda İsmail Hakkı Kadı'nın *Arşiv Belgelerine Göre 18. Yüzyılda Osmanlı- Hollanda Münasebetleri* İstanbul 1987 başlıklı yüksek lisans tezi ile A. A. Kampman'ın "XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hollandalılar", *Bellekten*, XXIII/89-92 (1959), 513-523 isimli makalesi de kullanılabilir.

I. Mahmud döneminde Osmanlı-İran ilişkileri için; R.W. Olson'un *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations 1718-1743*, Bloomington 1975 isimli kitabı ile İlker Külbilge'nin *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747)* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir 2010) başlıklı basılmamış doktora tezinin de kullanılması yararlı olurdu.

I. Mahmud döneminde Osmanlı-Avusturya ilişkileri hakkında; Lavender Cassels'in *The Struggle for the Ottoman Empire 1717-1740*, London 1966 ve Karl A. Roider'in *The Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, Baton Rouge 1972 kitapları önemlidir. Hakan Karagöz'ün *1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Isparta 2008) başlıklı basılmamış doktora tezi de yine yararlı ve önemli bir çalışmadır.

M. Lucille Shay'ın *The Ottoman Empire from 1720-1734 as Revealed in Despatches of Venetian Baili*, Urbana 1944 isimli kitabı ya da bunun iyi olmamakla birlikte *Lale Devri Ve Sonrası (1720-1734) Venedik Balyoslarının Bakışlarıyla Osmanlı İmparatorluğu* (çev. Münir Akın), adıyla yayınlanan (İstanbul 2009) Türkçe tercümesi Uğur Kurtaran'ın kitabında ele aldığı kimi konulara katkı sağladı.

Burada kaynak kullanımı ve dipnot uygulaması hakkında gözüme çarpan bazı hususları da belirtmek istiyorum. Uğur Kurtaran'ın kaynakçasında Karl A. Roider'in *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, Princeton 1982 isimli kitabı yer almaktadır. Kurtaran bu esere s. 221-222'de "Ancak bu müzakereler Osmanlı İmparatoru'nun Fransa'ya güvenmemesi ve Dresden'de Maria Theresia ile Prusya Kralı II. Friedrich arasındaki barış haberinin duyulması ile kesildi"¹⁸⁵⁹ (Roider, s.100-101) cümlesinde atıf yapmıştır. Oysa Roider'in söz konusu sayfalarında bundan söz edilmemektedir. Uğur Kurtaran'ın kaynakları arasında İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı (Devleti) Tarihi* C. I-V, Ankara 1988-1995 başlıklı esere yer verilmiş (s. 248) ve kimi dipnotlarda Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, V'e (örnek olarak s. 222, 1860 numaralı dip not, s. 223, 1868, 1869 numaralı dip notlar) atıf yapılmıştır. Oysa İsmail Hakkı Uzunçarşılı Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan *Osmanlı Tarihi* serisinin 1, 2, 3/1-2, 4/1-2. ciltlerini yazmış, söz konusu serinin 5.-10. ciltleri ise Enver Ziya Karal tarafından yazılmıştır.

Uğur Kurtaran'ın kaynakları arasında bulunan Meral Altındal, *Osmanlı'da Harem*, İstanbul 1999; İrfan Bingöl, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul 2000; Haluk F. Gürsel, *Tarih Boyunca Türk- Rus*

İlişkileri, İstanbul 1968; Hasırcızâde Metin Hasırcı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, İstanbul 2003; Süleyman Kocabaş, *Kuzeyden Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul 1989; Vasfi Mahir Kocatürk, *Osmanlı Padişahları*, Ankara 1965; Ali Kemal Meram, *Türk-Rus İlişkileri Tarihi*, İstanbul 1969; Abdullah Özkan, *Osmanlı Tarihi 1299-1922*, İstanbul 2005; İbrahim Pazan, *Padişah Anneleri*, İstanbul 2000; Ahmet Seyrek, *Dünyaya Hükmeden Osmanlı Padişahları*, İstanbul 2007; Emine Aşan Yamanlar, *Padişahların Dilinden Osmanlı Tarihi*, Ankara 2003 gibi popüler kitapların kaynakları şişirmek için bile olsa bir doktora tezinin kaynakçasında yer almaması gerekirdi.

Sonuç olarak Uğur Kurtaran'ın Osmanlı arşiv belgelerine ve çeşitli kaynaklara dayanarak hazırladığı görülen tezi ve bu teze dayanan kitabı I. Mahmud ve dönemi konusunda ilk ve yararlı bir çalışma olmakla birlikte yukarıda belirttiğimiz nâkısaları da bünyesinde taşımaktadır. Ancak, Osmanlı padişahlarının kişilikleri, gündelik hayatları ve dönemleri hakkında bu tip araştırmaların daha da çoğalması faydalı olacaktır.